

УДК 323.2

ЖАПОНИЯДАҒЫ АЙНУҒА БАҒЫТТАЛҒАН САЯСИ ПРОЦЕССТЕР

Досова Аружан Дәулетқызы

aruzhan.doss@mail.ru

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университетінің халықаралық қатынастар факультетінің Шығыстану кафедрасының 1 курс студенті,

Нұр-Сұлтан, Қазақстан

Ғылыми жетекші – К.М. Ильясова

1899 жылы жапон парламенті Жапонияның солтүстігіндегі Айну тұрғындарын ассимиляциялауға бағытталған Хоккайдоның бұрынғы аборигендерін қорғау туралы заң қабылдады. Бұл заң жобасының қайшылықтары оның атауынан да айқын көрінеді. «Бұрынғы аборигендер» деген тіркес Айнулардың қазір тез жаңарып отырған Жапонияның азаматтары болғанын, олардың жеке басын халықтың басым бөлігімен біріктіруге дайын екендігін көрсетуі керек еді. Дегенмен, Айнуларды бұрынғы аборигендер ретінде бөліп, оларды қамқорлық пен қысымшылық ассимиляциялық шараларға бағындыру арқылы Қорғау актісі іс жүзінде қазіргі Жапон мемлекетінде Айнуға қарсы жаңсақ көзқарас пен кемсітушіліктің сақталуына көмектесті.

Хоккайдоның бұрынғы аборигендерін қорғау туралы заң ғасырға жуық уақыт бойы сақталуы керек еді. Оның кейбір ең танымал емес бөлімдері 1930 жылдары күшін жойғанымен, ол 1997 жылдың мамыр айында ғана жапондық жарғылық кітаптан жойылып, орнына жаңа Айну мәдениетін насихаттау заңымен ауыстырылды. 1997 жыл, шынында да, Айну халқы мен Жапон мемлекеті арасындағы қарым-қатынаста маңызды кезең болды. Сол жылы солтүстік Хоккайдо аралының аудандық соты Нибутани ауылында бөгет салу үшін Айну қаласының екі тұрғынына тиесілі жерді иеліктен шығару кезінде үкімет Айну мәдени мұрасы мен қасиетті жерлерін құрметтемеді деп шешті. Сондықтан жерді мәжбүрлеп алу заңсыз болды. Сот бөгетті бұзуды талап ету үшін алысқа бармады (ол шешім шығарған кезде ол аяқталды), бірақ оның шешімі жапондық Айну сотының жергілікті халық ретінде бірінші рет мойындауын көрсетті. өздерінің мәдени дәстүрлерін сақтауға құқығы. Көптеген Айну тұрғындары үшін ассимиляциялық қорғау туралы заңның күшін жою және Нибутани бөгеті ісіндегі шешім құптаған оқиғалар болды. Олар Айнуларды өзіндік тарихы мен өзіндік

ерекшелігі бар қауымдастық ретінде «татуласу» болмаса да, кем дегенде ресми түрде танудың басталғанын хабарлағандай болды. Десе де, мерекелер күшті көңілсіздік сезімімен болды. Айну мәдениетін қорғау туралы заң одан да ауқымды реформалар үшін ондаған жылдар бойы науқан жүргізген Айну белсенділерінің үмітін ақтай алмады. Ең бастысы, ол Айнудың жерге немесе ресурстық құқықтарға немесе жергілікті халықтардың орталық немесе жергілікті үкіметтегі өкілдікке қатысты саяси талаптарға шақыруларын мойындай алмады. Айнудың байырғы халықтардың құқықтарын тану туралы талаптарын қанағаттандырудан алыс, ол өзін-өзі анықтау ұғымдары мен Айну мәдениетінің анықтамалары туралы пікірталас тудырды.

Айну Моширді отарлау

XIX ғасырдың ортасына дейін «Айну мошир» [«Айну елі»] Хоккайдо аралының көп бөлігін, сондай-ақ Сахалиннің оңтүстік жартысы мен Курил архипелагының аралдарын (қазіргі уақытта олардың бөлігі болып табылады) қамтыды. Ресей Федерациясы). Бұған дейін Айну оккупациясы оңтүстікке қарай, Жапонияның басты Хонсю аралына дейін созылды. XVII-XVIII ғасырларда Айну қоғамы жапон мемлекетінің солтүстікке қарай біртіндеп кеңеюінің күшею әсерін сезінді. Жапон көпестері Хоккайдо жағалауында сауда орындарын құрды; күріш пен темір бұйымдарын балық пен теңіз балдырларына, сондай-ақ Айну саудагерлерінің Азия құрлығынан сатып алған қытайлық брокерлерге айырбастау. Алайда, бірте-бірте жапондардың қатысуы Айнудан қарулы қарсылықтың бірнеше толқынын тудырды. Соңғы ірі қақтығыс, Кунашир-Менаш шайқасы 1789 жылы болды. Айну халқының көпшілігі он тоғызыншы ғасырдың ортасына дейін өз тілінде сөйлеп, өздерінің рухани және материалдық дәстүрлерін сақтап қалды, дегенмен олардың саны артып келеді. немесе жапондық балық аулау кәсіпорындарында жұмыс істеуге мәжбүр болды.

Алайда, 1868 жылы жаңа, орталықтандырылған, модернизацияланған мемлекеттің құрылуымен Жапония Хоккайдоға табиғи байлықтың қайнар көзі ретінде және одан әрі оңтүстіктегі ауылдық жерлерден құрлыққа ашқан мигранттардың отарлауы үшін піскен «таза шөлге» айналды. Батыстың халықаралық құқық ұғымдарын қабылдай отырып, жапон үкіметі Хоккайдоны ұлттық аумақтың бір бөлігі деп жариялады (сонымен бірге Сахалин мен Курил аралдарына даулы талап қойды, оны Ресей де өздікі деп анықтады). Жапонияның тәуелсіз ел болу құқығын растай отырып, жапон ғалымдары «прогресс» және «өркениет» ұғымдарын қабылдады, бұл Айнуды «тарихқа дейінгі аңшылар жинаушылар» ретінде анықтады, олар жойылып кетуге немесе халықтың көпшілігіне ассимиляцияға ұшырайды. Әлемнің басқа бөліктеріндегі сияқты, Хоккайдода да бастапқы тұрғындар алып жатқан жер мемлекет тарапынан талап етілетін және отаршыл қоныстанушыларға таратылатын «terra nullius» ретінде қарастырылды. Айнудан жапон есімдерін қабылдау және жапон тілінде сөйлеу талап етілді. Жапондық жаңа қалалар мен ауылдарға орын беру үшін Айну қауымдары да жиі шалғай аудандарға көшірілді. 1880 жылдардың басында ресми түрде шамамен 17 000 деп есептелген Хоккайдодағы Айну тұрғындарының саны шамамен 250 000 жапондық қоныстанушылардан айтарлықтай асып түсті. (Бірақ, некелердің, бала асырап алудың және әлеуметтік теріс пікірдің жоғары деңгейін ескере отырып, Айнудың ресми есебіне әрқашан сақтықпен қарау керек екенін ескерген жөн.) Дәл осы жағдайда бұрынғы аборигендерді қорғау туралы заң ассимиляция процесін жеделдету құралы ретінде де, Айну қауымдастықтарын барған сайын күйретіп жатқан ашаршылық пен індеттерге жауап ретінде қабылданды. Заң Айнуды фермерлерге айналдыруға әрекеттенді, егер олар белгілі бір жылдар ішінде егіншілікпен айналыспаса, мемлекет тәркілеуге болатын шағын жер телімдерін берді. Ол сондай-ақ Айну қауымдарының қаржылық ресурстарын үкіметтің бақылауына берді, олар бұл ақшаны «әл-ауқат» мақсатында пайдалануы керек еді.

Қарсылық ғасыры

Айнулар ешқашан отарлаудың пассивті құрбандары болған емес. Жиырмасыншы ғасырдың басында Айну жетекшілерінің бірқатары жапон қоғамында бастан кешірген теріс пікірге қарсылық білдірді. Наразылықтың ең қызықты оқиғаларының бірі 1927 жылы Нибутаниден келген Айну ауылының тұрғыны Кайзава Хираносуке үкіметке Айну мен басқа жергілікті халықтардың Нагасакидегі Азия халықтары конгресінде өкілдік ету құқығын талап еткен хатта орын алды. Жапонияның Азиядағы отаршылдыққа қарсы күрестегі көшбасшы мәртебесін көтеру үшін ұйымдастырылды. 1930 жылдары Айну белсенділерінің қатары жаңадан құрылған Хоккайдодағы Айну қауымдастығының Қорғау туралы заңын қайта қарау науқандарына қатысты. Осы кезеңде көптеген Айну білім алу түріндегі «өркениетке» ие болу және киінудің, баспананың және диетаның көпшілігінің жапондық режимдерін алу арқылы немқұрайлылық пен иеліктен айырылу жақсы қарсы тұруға болады деген басым пікірді қабылдады. Айну белсенділері 1950-1960 жылдарға дейін жойылып бара жатқан қолөнер дағдыларын, салт-жораларын және байырғы халықтардың білімінің режимдерін сақтауға немесе жаңғыртуға барған сайын баса назар аудары бастады. Олардың арасында қазір Нибутанидегі Айну мәдени мұражайында қойылған Айну артефактілерінің үлкен жинағын жинаған Каяно Шигеру болды. 1994 жылы Каяно 1997 жылғы Айну мәдениетін насихаттау туралы заңның қабылдануына негіз дайындауда ойнайтын жетекші рөлге ие болып, жоғарғы палатада орын алып, жапон парламентінің бірінші Айну мүшесі болды.

1960 жылдары Каяно және басқалар Айну мәдениетінің қайта жандануына ықпал еткен кезде, Айну саяси санасына АҚШ-тың азаматтық құқықтары қозғалысы мен Жапониядағы студенттік белсенділік қатты әсер етті. Одан кейінгі онжылдықтарда басқа ағымдар бұл сананы нығайтуға көмектесті. Бір тенденция Жапонияда мәдени әртүрлілікті мойындаудың артуы болды. Әсіресе Жапония Тынық мұхитындағы Екінші дүниежүзілік соғыста жеңіліске ұшырағаннан кейін және Азиядағы империясынан айырылғаннан кейін жапондық саяси көшбасшылар Жапонияның этникалық азшылықтардан айырылған «нәсілдік біртекті» қоғам ретіндегі мифін насихаттады. Алайда 1980-ші жылдарға қарай Жапонияда шетелдік мигранттардың көбеюі және басқалармен қатар Жапонияға соғысқа дейінгі және соғыс уақытындағы корей мигранттарының ұрпақтары мен Окинава тұрғындарының азшылық сәйкестіктерін көрсетуі бұл мифті қолдауды қиындатты. Әлеуметтік және мәдени әртүрлілік контекстінде күсеі -- «бірге өмір сүруді» белсенді түрде насихаттауға талаптардың өсуі этникалық және мәдени біртектілікке тоқмейілу сеніміне қарсы шықты. Сонымен қатар халықаралық байырғы тұрғындардың құқықтарын қорғау қозғалысы да қарқын алды. 1987 жылы Айну өкілдері алғаш рет БҰҰ-ның жергілікті халықтар жөніндегі жұмыс тобының талқылауына қатысты. Дүние жүзіндегі байырғы халықтармен өзара әрекеттесу Айну ісіне жігер берді және жергілікті білім, ресурстар құқығы және өзін-өзі анықтау сияқты мәселелер бойынша белсенділер арасында жаңа пікірталас тудырды. Осы пікірталас нәтижесінде туындаған негізгі мәселе Айну өкілдерінің Айнуды минзоку деп тану керек деген талабы болды -- неміс тіліндегі «Volk» терминіне шамамен баламалы жапон сөзі, оны ағылшын тіліне «этникалық топ,» ""халық" немесе "ұлт" деп аударуға болады.

1989 жылы Айну БҰҰ Жұмыс тобына берген ұсынысы бойынша: «Жапон үкіметі қолданатын «халық» [ppigu] термині, әсіресе адамдар [хитобито] үшін көпше сөз ретінде аударылғанда, алдауға толы. «Халық» термині халықтың өзін-өзі билеу құқығын білдіретінін анық айту керек. Сонымен қатар, біз Айну халқының [Айну минзоку] топтық құқықтарын талап етеміз». Минзоку ретінде өзін-өзі анықтау туралы бұл талап сөздің шартты мағынасында «саяси тәуелсіздік» талабы емес екені анық. Керісінше, оның салдары

1984 жылы Хоккайдоның Айну қауымдастығы қабылдаған Жаңа Айну заңына қатысты ұсыныспен ұсынылған. Бұл ұсыныс нәсілдік кемсітушілікті жоюға күш салуды, Айну өкілдеріне Парламент пен жергілікті жиналыстарда кепілдік берілген орындарды құруды, шараларды талап етті. Айну мәдениеті мен тілін сақтау мен жеткізуге жәрдемдесу, Айнуға ұлғайтылған шаруашылық жерлерін беру, балық аулау және орман шаруашылығы құқықтарын мойындау және экономикалық автономияны дамыту үшін «Айну тәуелсіздік қорын» құрды.

Осылайша 1997 жылғы Мәдениетті насихаттау туралы заңның қабылдануына әкелген ұзаққа созылған науқан басталды. Алайда, оның атауынан көрініп тұрғандай, 1997 жылы қабылданған шара Айну ұсынысының бір бөлігін ғана қамтыды: мәдениетке қатысты. 1997 жылғы Заң Айну мәдениетін оқытуға, насихаттауға және зерттеуге мемлекеттік қаржылық қолдау көрсетеді, ол «Айну тілі, сондай-ақ Айнудан қалған музыка, драма, қолөнер және басқа мәдени құндылықтардан және олардан дамыған басқа мәдени құндылықтардан тұрады» деп анықтайды. " Мәдениеттің Айну болмысының қайнар көзі ретінде сақталуына ықпал етумен қатар, заң негізгі білім беру мен бұқаралық ақпарат құралдарына Айну тілі мен дәстүрі туралы материалдарды енгізуді ынталандыру арқылы «бірге өмір сүру» мәселесін де қарастырады.

Көптеген адамдар Айну мәдениеті мен тарихын ерекше және құнды деп құптағанымен, заңнамада көтерілген мәселелер өте терең болып келеді. Бірінші кезекте, мәдени жобаларды қаржыландыру үшін анықтау және бекіту жолдары туралы практикалық алаңдаушылық бар. Заңды басқаратын Білім министрлігі бірден Айну мәдениетін насихаттау және зерттеу жөніндегі ұйымды құру жоспарын жүзеге асыруға кірісті. 1990-шы жылдары мұндай жоғары қолбасшылықтан министрліктің өзі құтыла алмады. Қатты наразылықтардан кейін Ұйым жалпы 35 Айну мүшесінің 13-іне орын беру үшін қайта құрылымдалды. Бірақ қаржыландыруға өтініш беру процесі күрделі болып қала берді және комментаторлар артықшылықтар Айну емес академиялық зерттеушілерге көбірек түседі деген ойға келді.

Осы уақытқа дейін заңның ең айқын нәтижесі «Айну мәдени мұрасы» қалай және кіммен анықталады?» деген іргелі сұраққа назар аудару болды. Жаңа заңда бекітілген «мәдени мұра» ұғымының барлығы өзгерістен гөрі сабақтастық, қақтығыс емес тұрақтылық пен тәртіп ұғымдарын білдіреді. Ол сондай-ақ бірегей және ерекше нәрсені ұсынады: күнделікті өмір үшін қарапайым күрестен қандай да бір жолмен бөлінуі мүмкін. Ол жапон қоғамындағы «айырмашылық» сферасының сақталуын мойындайтын және қолдайтын мағынада «бірге өмір сүру» немесе «татуласу» (соңғы сөз жапондық дискурста әдетте қолданылмағанымен) ықпал етеді. Сонымен бірге, бұл «айырмашылық» саласы күнделікті өмір салаларынан аластатылып, ритуалдық, мифтік және көркемдік өндірістің «уақытсыз» аймағымен шектелу арқылы саясаттан тыс және қауіп төндірмейді.

Бірақ Айну комментаторы Тахара Рёко жаңа заңға қатысты жақында шыққан эсселер жинағында атап өткендей, "Айну мәдениеті тілмен, рәсімдермен немесе билермен шектелмейді. Бұл Айну өмірінің өзі. Ұй шаруашылығында күнде болып жатқан нәрсенің бәрі - Айну мәдениеті". Осы тұрғыдан алғанда, «Айну мәдени мұрасының» саяси дау-дамайсыз саласын – сақталатын және таңданатын нәрсе ретінде – байырғы халықтың саяси және экономикалық құқықтарының саяси даулы мәселелерінен бөлу әрекеті қиындай түседі. Айну білімінің, наным-сенімінің және рәсімдерінің өзі жермен адамдар мен табиғат әлемі арасындағы өмірмен қарым-қатынаспен ажырамас байланысты. Австралиядағы, Солтүстік Америкадағы және басқа жерлердегі бұрынғы пікірталастарды қайталай отырып, жапон сыншылары жергілікті халықтар осы рәсімдерді өткізген жерді пайдалану және бақылау

құқығынан айырыла берсе, дәстүрлі Айну рәсімдерінің қайта жандануы ештеңені білдіре ме деп күмәнданады.

Біраз басқаша көзқараспен қарасақ, «Айнудан қалған басқа да мәдени құндылықтарға» кемсітушілікке қарсы ұзақ күрес туралы естеліктер кіреді ме, ал егер жоқ болса, неге жоқ деп сұрауға болады. Айну мәдениетінің кейбір тұсаукесері аю рәсімі сияқты бұрыннан келе жатқан дәстүрлерге ғана емес, сонымен қатар адам құқықтарын қорғау науқаны сияқты заманауи «дәстүрлерге» де назар аударуға тырысты. Белсенді Ямамото Казуаки ұйымдастырған фотосуреттердің экскурсиялық көрмесі, мысалы, Айну биінің және діни рәсімдердің суреттерімен қатар Айнудағы саяси шерулер мен әлемнің басқа бөліктеріндегі жергілікті ұлт өкілдерімен кездесулердің суреттерін орналастырды. Алайда жапон үкіметі «Айну мәдениетінің» осындай көзқарастарын жеткізуге қолдау көрсетуге дайын ба, соны білу керек.

Көптеген Айну халқы мен олардың саяси жақтастары үшін, басқаша айтқанда, Айну мәдениетін насихаттау туралы заң тану үшін күрестің соңы емес, керісінше, өзін-өзі анықтау шекаралары туралы жапон мемлекетімен жалғасып жатқан келіссөздер процесінің басы болып табылады. Заңның ең маңызды ерекшелігі - ол кем дегенде мемлекеттің келіссөздер жүргізетін және келіссөздер жүргізетін біреу бар екенін мойындауын білдіреді. Бұл мағынада бұл барлық жапон азаматтары бір нәсілді, мәдениетті және бірегейлікті бөліседі деген қалыптасқан болжаммен маңызды үзіліс болып табылады. Қатысушылардың тең емес күш қатынастарын ескере отырып, келіссөздердің бұл жаңа кезеңі ұзақ және қиын болады, оның нәтижесі белгісіз болып қалады.

Әдебиеттер тізімі:

1. The Ainu Association of Hokkaido (2010) *Actual Living Conditions of the Hokkaido Ainu*
2. アイヌ政策のあり方に関する有識者懇談会、第5回(2009) アイヌ語学習の未来に向けて一考え方と提案 Nakagawa, like many Ainu, uses the word 'wajin' to distinguish non-Ainu Japanese people
3. Gayman, J (2009)地域と文化に根ざした教育についての考察：二風谷小学校の取り組みを中心に
4. The Ainu Association of Hokkaido (2010) *Actual Living Conditions of the Hokkaido Ainu*
5. Porter, C (2008) *After the Ainu Shinpo: The United Nations and the Indigenous People of Japan* New Voices, p. 204.
6. The Ainu Association of Hokkaido (2010) *Actual Living Conditions of the Hokkaido Ainu*
7. Kayano, Shigeru. (1994). *Our Land was a Forest: An Ainu Memoir.* (trans. K. and L. Selden). Boulder: Westview Press.